

JEDINSTVEN KALENDAR ZA CIJELI MUSLIMANSKI SVIJET - INTERES UMMETA

Prof. dr. Enes LJEVAKOVIĆ

Sažetak

I tradicionalna i astronomska metoda utvrđivanja početka ramazana su po mišljenju autora teksta prihvatljive i za praktično pravne propise dovoljno pouzdane. Obje metode su rezultat ljudske procjene i idžtihada i samim tim nisu apsolutno pouzdane. Svi racionalni razlozi: preciznost, izvjesnost i predvidivost su na strani astronomskog računanja. Autor teksta također tvrdi da ogromna većina muslimanskih zemalja prihvata odstupanje od vlastitog kalendara i usaglašavanje istog sa eventualnim naknadnim odlukama o usaglašavanju sa izmjenjenim datumom Arefata. Takav postupak nije okrnjio legitimitet i autoritet Islamske zajednice iako je uzrokovao stanovitu nelagodu, zbrku i zapitanost. Kao moguće dugoročno kvalitetno rješenje ovog problema autor predlaže formiranje tijela eksperata koje bi izradilo jedinstven kalendar za cijeli islamski svijet.

Ključne riječi: Mlađak, kalendar, takvim, idžti-had, ulema, astronomska procjena, autoritet, legitimitet, eksperti

Redakcija časopisa "Novi Muallim" uputila mi je kratak dopis u kojemu pojašnjava svoju namjeru i plan da sljedeći broj ovog časopisa posveti temi: *Ka pouzdanijem određivanju lunarnog kalendara*. Zamoljen sam da napišem kratki osvrt na dvije-tri kartice o ovoj temi budući da uvodni tekst priprema prof. Mustafa Sušić, koji obavlja posao muvekkita kod nas. U svom osvrtu trebao bih dati kratak odgovor na pitanja koja su mi postavljena, a koja su, prema ocjeni Redakcije, prisutna u ovdašnjoj javnosti.

1. Da li se početak hidžretskog mjeseca određuje astronomskim izračunima ili posmatranjem mlađaka golim okom?

2. Koji je od ova dva načina računanja vremena pouzdaniji i da li je moguće istovremeno primjenjivati oba principa?

3. Zašto se već nekoliko puta, pomjerajući datum Arefata, u praksi ovdašnjih muslimana odstupilo od zvaničnog takvima i vaktije?

4. Kakve su implikacije zbog nepridržavanja zvanične vaktije Islamske zajednice u praktičnom vjerskom životu muslimana? Naprimjer, na koji način naši imami i drugi vjerski autoriteti mogu sačuvati vjerodostojnost kod džematlija, ako se usljed pomjeranja datuma Arefata kod njih javi opravdana sumnja o propuštenim danima posta ili nedoumica o tačnom datumu ostalih islamskih blagdana? Naruшава li se time autoritet i kredibilitet Islamske zajednice i njenih institucija?

Prije odgovora na postavljena pitanja, iznijet ću dvije primjedbe u vezi samog naslova teme.

Prva je da je spomenuti naslov (*Ka pouzdanijem određivanju lunarnog kalendara*) dvosmislen. Može se čitati i kao sugestija da je naša sadašnja (višedecenijska) praksa, tj. način određivanja datuma lunarnih mjeseci nedovoljno pouzdana te da treba tragati za pouzdanijim metodama. Moguće ga je, s druge strane, čitati i kao procjenu pouzdanije od dvije metode utvrđivanja početaka lunarnih mjeseci koje se danas primjenjuju u muslimanskim zemljama i zajednicama. Druga primjedba naslovu je da ovako formuliran na izvjestan način sugerira da se kod nas vode ili trebaju voditi ozbiljne rasprave o tome kako i na koji način određivati datume lunarnih mjeseci općenito te da se na tu temu u našoj (muslimanskoj) javnosti postavljaju relevantna pitanja. Međutim, kod

nas je ovo pitanje na zadovoljavajući način riješeno prije pola stoljeća i prema mom sudu nema relevantnih zahtjeva da se ta praksa iznova osporava ili propituje. Prema tome, naslov teme je, prema mome mišljenju, širi od povoda (usaglašavanje datuma Arefata, a sljedstveno tome i datuma Kurban-bajrama sa faktičkim stanjem u mjestu u kojem se obavljaju hadžski propisi) koji je inicirao da se ona stavi u fokus razmatranja u časopisu "Novi Muallim".

A sada ću dati kraće odgovore na postavljena pitanja.

1. Danas se u muslimanskom svijetu, a takva praksa traje već duži vremenski period, početak lunarnog (hidžretskog) mjeseca određuje na dva načina: astronomskim računanjem i posmatranjem mlađaka golim okom. Oba metoda su šerijatski validna zato što imaju utemeljenje u izvorima islama i što rezultiraju dovoljno pouzdanim saznanjem za izvršavanje praktičnih propisa islama. Naime, za izvršavanje ove vrste propisa ne zahtijeva se apsolutno pouzdano i tačno znanje, već saznanje iz kategorije vjerovatno tačnog i ispravnog (pretežno mišljenje – zann). Eventualna greška u određivanju datuma početka ili kraja nekog lunarnog mjeseca, koja je teoretski moguća u oba slučaja, oprašta se i ne proizvodi šerijatskopravne posljedice, jer ju je nemoguće u potpunosti eliminisati. Treba napomenuti da je "viđenje mlađaka" ili "astronomsko računanje" samo sredstvo saznanja početka ili kraja lunarnog mjeseca, a da je pravi "sebeb" – osnov propisa (koji se vežu za lunarno računanje vremena) početak ili kraj mjeseca (određenog vremena). Osnovna grješka koju čine oni koji uporno insistiraju na viđenju mlađaka golim okom, osporavajući pri tom validnost druge metode, jeste u tome što smatraju da je "viđenje" sebeb – osnov za koji se veže šerijatski propis, na temelju hadisa: "Suumuu liru'jetih..." ("Postite kada ga (mlađak) vidite!...". Prijedlog "li" u arapskom jeziku označava razložnost ('illijet), a propis se veže za svoj 'illet – razlog, uzrok, povod. Otuda to uporno insistiranje na "viđenju" kao osnovi propisa. Međutim, razumski je posve jasno da je "viđenje" samo puko sredstvo za saznanje nastupa ili kraja mjeseca, a da je pravi 'illet propisa, prema mom mišljenju, sami nastup određenog mjeseca (vremena). Griješe i oni na drugoj strani koji pokušavaju terminu "ru'je", koji je upotrijebljen u citiranom hadisu, dati neko drugo značenje, poput "vizije", "proračuna" i

sl., mimo onog jedinog mogućeg značenja koje je Božiji Poslanik a.s. namjeravao u hadisu, a to je viđenje mlađaka golim okom, jedinim tada dostupnim, relativno (dovoljno) pouzdanim, sredstvom saznanja početka nekog lunarnog mjeseca. Ovu konstataciju potvrđuje drugi dio hadisa u kome se kaže: "A ako bude oblačno, računajte aktuelni mjesec trideset dana." Prema tome, načelno se nijednoj od spomenute dvije metode ne može osporiti prihvatljivost i za praktično-pravne propise dovoljna pouzdanost.

2. Nijedna od spomenute dvije metode nije apsolutno pouzdana, greška je moguća u oba slučaja, a praksa je to i potvrdila. Obje su rezultat ljudske procjene i idžtihada. Otuda čudi postupak nekih ovdašnjih autora koji su u nastojanju da dokažu apsolutnu ispravnost astronomskog računanja posegnuli za kur'anskim terminima koji se odnose na sasvim drugu problematiku i drugu dimenziju ljudskog života, kao što su termini: 'ajnu-jekin, hakkul-jekin i 'ilmul-jekin. Uvid u kur'ansku upotrebu ovih termina jasno pokazuje da se oni koriste samo u kontekstu ahiretske perspektive čovjeka, a nikada u kontekstu ljudske spoznaje, procjene i viđenja na ovome svijetu.

Međutim, ako poredimo ove dvije metode, načelno, danas je neuporedivo pouzdanija metoda astronomskog računanja zato što se temelji na primjeni naučnih metoda i sredstava koja su danas veoma usavršena i precizna, tako da je mogućnost greške svedena na zanemarljiv nivo. Na drugoj strani, mogućnost greške kod gledanja golim okom je znatno veća, posebno ako se radi o malom broju svjedoka - posmatrača. Nije dobro primjenjivati obje metode istovremeno, jer to neminovno dovodi, prije ili kasnije, do zbrke i zabune te sporenja oko toga koji rezultat primijeniti. Jedno od pravnih načela u islamskom pravu glasi: "Presuda sudije (odluka vladara) u spornom slučaju otklanja sporenje". U slučaju postojanja dvije opcije, dva mišljenja, dvije metode, islamska vlast ima pravo da se opredijeli za jednu od dvije ili više raspoloživih opcija sukladno interesu i dobrobiti zajednice. Moguće sporenje treba prevenirati i otklanjati, a to se u ovom slučaju postiže primjenom metode astronomskog računanja. Svi racionalni razlozi (preciznost, izvjesnost i predvidljivost, potreba za planiranjem vremena i aktivnosti, pravna sigurnost, ekonomski razlozi, otklanjanje teškoće...) su na strani astronomskog računanja. Svi spomenuti razlozi

spadaju u vrijednosti koje se uvažavaju i principe koji se primjenjuju u Šerijatu.

3. Pretpostavljam da se rukovodstvo Islamske zajednice, u slučaju odstupanja od zvaničnog takvima IZ radi usaglašavanja datuma Arefata sa faktičkim stanjem na terenu (realni datum boravka na Arefatu) rukovodilo praktičnim razlozima, a to je istovremenost dana Arefata u cijelom svijetu, čime se postiže najveći mogući stepen jedinstva muslimana u pogledu dana Arefata i sljedstveno tome, dana Kurban-bajrama u konstelaciji postojećeg stanja i odnosa u muslimanskom svijetu. Opredjeljujući razlog nije bio princip pouzdanije metode i preciznijeg računa, već razlog usaglašavanja sa faktičkim stanjem na terenu, bez obzira na to koji je datum tačniji, odnosno čija je metoda bolja i preciznija. Naime, ogromna većina muslimanskih zemalja i zajednica u svijetu u ovom vremenu i okolnostima prihvaća ovo usaglašavanje, tj. da je datum Arefata u danu u kojem hadžije faktički borave na Arefatu, a sutradan prvi dan Kurban-bajrama. Jedino su Turska i neke muslimanske zajednice koje su na neki način vezane za nju ove godine odbile ovo usaglašavanje ostajući pri datumu utvrđenom astronomskim računanjem. Iako sam na poluslužbenom sastanku na kojemu se razmatralo ovo pitanje osobno bio za primjenu našeg takvima, pretegnulo je mišljenje o potrebi i korisnosti usaglašavanja sa faktičkim stanjem, odnosno datumom faktičkog boravka hadžija na Arefatu. Prihvatio sam mišljenje i razloge većine smatrajući da se i u ovom slučaju može primijeniti gore citirano pravno pravilo o sporenju. U svakom slučaju, različito mišljenje o ovom pitanju ne treba dramatičizovati i preuveličavati, jer je riječ o problematici u kojoj se uvažava pretežno mišljenje. Naravno, ovaj problem ne bi ni postojao da nema savremenih sredstava komunikacije i satelitskog prijenosa obreda hadža, jer muslimani u raznim krajevima svijeta jednostavno ne bi ni znali za faktičko stanje na terenu, odnosno dan kada hadžije borave na Arefatu. Sada kada se to zna sedam-osam dana prije dana Arefata, svaka razlika u određivanju termina očigledna je i predstavljaće problem (makar za neke muslimane) kako god da se postupi (odstupili od takvima ili ne).

4. Bez obzira na opredjeljenje da se u konkretnom slučaju pristupi usaglašavanju sa datumom realnog boravka hadžija na Arefatu, mišljenja sam da naša Zajednica nije izgubila,

bar ne mnogo, od svog autoriteta i kredibiliteta niti su naš takvim i njegova ispravnost došli u pitanje. Naprotiv, činjenica da se njena odluka ispoštovala potvrdila je njen neosporni autoritet kod naših vjernika. Već sam rekao da razlog usaglašavanja nije rezultat procjene o tome koji je način određivanja datuma ispravniji i na temelju toga donesene odluke o slijeđenju preciznijeg metoda, već se radi o razlogu praktične naravi. Naravno, spomenuta odluka je uzrokovala stanovitu zbrku, zapitanost, dilemu, pa i nelagodu, ali bi vjerovatno tako bilo i u obrnutom slučaju, makar kod nekih i u nekoj mjeri.

Treba istaći da nema mjesta sumnji, posebno ne opravdanoj, o propuštenim danima posta ili nedoumici o tačnom datumu ostalih islamskih blagdana, u slučaju odluke o usaglašavanju,

budući da se ona odnosi samo na dan Arefata i sljedstveno tome datum Kurban-bajrama, a da se svi drugi datumi i vremena računaju prema našem takvimu i vaktiji i nikako drugačije.

Rješenje ovog, čini mi se nepotrebnog, rješivog problema, vidim u tome da se u okviru Organizacije za islamsku saradnju (pod okriljem Akademije za islamsko pravo pri ovoj organizaciji) oformi tijelo eksperata koje će izraditi jedinstven kalendar za cijeli muslimanski svijet. Time bi se prevenirali nepotrebni sporovi i otklonile teškoća i nelagode (ref'ul-haredž) s kojima se svake godine, povodom određivanja datuma posta i bajrama, suočavaju muslimani diljem svijeta. Da li će prevladati interes Ummeta, ili nečiji uski vjersko-politički razlozi, ostaje da se vidi.

Summary

HAVING ONE UNANIMOUS CALENDAR FOR THE WHOLE OF THE MUSLIM WORLD IS IN INTEREST OF THE UMMMA

Enes LJEVAKOVIĆ, PhD

According to the author of the article both the traditional as well as astronomical methods of establishing the time of the beginning of the month of Ramadan are equally acceptable and reliable. Since both the methods are the outcome of human efforts and estimations we cannot hold either to be absolutely reliable and correct. All of the rational explanation like precision, certitude and predictability are on the side of the astronomic method of the calculation. The author of this article also holds that a great majority of the Muslim countries accept such deviations and is ready to adjust their own calculations in accordance to any subsequent alterations concerning the day of the Arefat. Such alterations do not diminish or impair the legitimacy or the authority of the Islamic Community even though in this case it has caused a degree of disturbance and confusion. As a possible long term solution to this problem the author suggests that the team of experts should be formed with the task to construct one unitary calendar for the whole of the Islamic world.

Key words: Crescent, calendar, takweem, ijihad,ulama, astronomical calculations, authority, legitimacy, experts.

الموجز

التقويم الموحد للعالم الإسلامي كله - مصلحة الأمة

أ. د. أنس ليفاكوفيتش

يرى الكاتب أن الطريقتين التقليدية والفلكية في تحديد بداية شهر رمضان مقبولتان. وتستندان تطبيقيا وفقهما إلى ما يكفي من الأحكام. وبما أن كلا الطريقتين جاءتا ثمرة للتقدير والاجتهاد البشري. فهما بذلك لا ترتقيان إلى درجة الحجية المطلقة. وتقف كافة الأسباب العقلية: كالدقة واليقين والإمكانية. بجانب الحساب الفلكي. ويؤكد كاتب المقال أيضا أن معظم الدول الإسلامية تقبل بالخروج عن تقويماتها وبملاءمتها مع ما يصدر من قرارات لاحقة بالتوافق مع تغيير تاريخ يوم عرفة. إن ذلك الإجراء لم يחדش شرعية المشيخة الإسلامية وسلطتها. رغم أنه تسبب بشيء من الإزعاج والخيرة والتساؤل. ويقترح الكاتب حلا ممكنا لهذه المشكلة على المدى البعيد. وذلك بتشكيل جهاز من الخبراء والمختصين يقوم بإعداد تقويم موحد للعالم الإسلامي كله. الكلمات الرئيسية: الهلال. التقويم الشمسي. التقويم القمري. الاجتهاد. العلماء. الحساب الفلكي. السلطة. الشرعية. الخبراء.